
سازمان همکاریهای اقتصادی (ا.کو. ع.و) از آغاز تا کنون

علی اصغر طائی

گسترش مناسبات سیاسی و اقتصادی بین‌المللی، برپایی سازمانهایی با هدفهای مختلف نظامی و دفاعی، فرهنگی، بازرگانی، اقتصادی، سیاسی... را بین کشورها ضروری جلوه می‌دهد. این سازمانها، برحسب موضوع و مقتضیات ممکن است فراگیری بس گسترده‌ای داشته باشند و به کنوانسیون جهانی بدل شوند یا پیمانی خصوصی و منطقه‌ای بین دو تا چند کشور واقع در یک منطقه و برخوردار از شرایطی مشابه باشند. گفتگوهای گسترده‌ای که در آغاز سال جاری بر سر کنوانسیون گات در گرفت، ماهیت بسیار فراگیر و پراهمیت آن را در مناسبات گمرکی و تجارتي جهانی آشکار ساخت. تجربه نشان داده‌است که حضور در چنین تشکلهای بزرگ جهانی مستلزم ایجاد شرایط و کیفیتهایی است که لزوماً همگی مورد تمایل کشورها نیست اما به عنوان شرط باید به آنها تن داد. در عوض پیمانهای منطقه‌ای تشکلهایی است که در آنها بیشترین منافع اختصاصی برای کشورها فراهم می‌آید و زیر ساخت آنها به گونه‌ای است که برآورنده نیازها و پاسخگوی خواسته‌های منطقه‌ای کشورهاست و در مقابل امتیازاتی که برای حضور در پیمانهای جهانی داده شده‌است، به تحکیم موقعیت اقتصادی کشورها کمک بسیار می‌دهد. سازمان همکاریهای اقتصادی ا.کو. در حال حاضر مهمترین پیمان منطقه‌ای است که ایران و دو کشور بزرگ دیگر منطقه، ترکیه و پاکستان بنیانگذار آن بوده‌اند و اینک با گرایش کشورهای تازه استقلال یافته منطقه بدان، به نهاد اقتصادی پراهمیتی در جهان تبدیل می‌شود. در این مقاله کوشیده شده است اطلاعات لازمی درباره، تاریخچه، ویژگیها و وضعیت کنونی آن ارائه شود.

مقدمه:

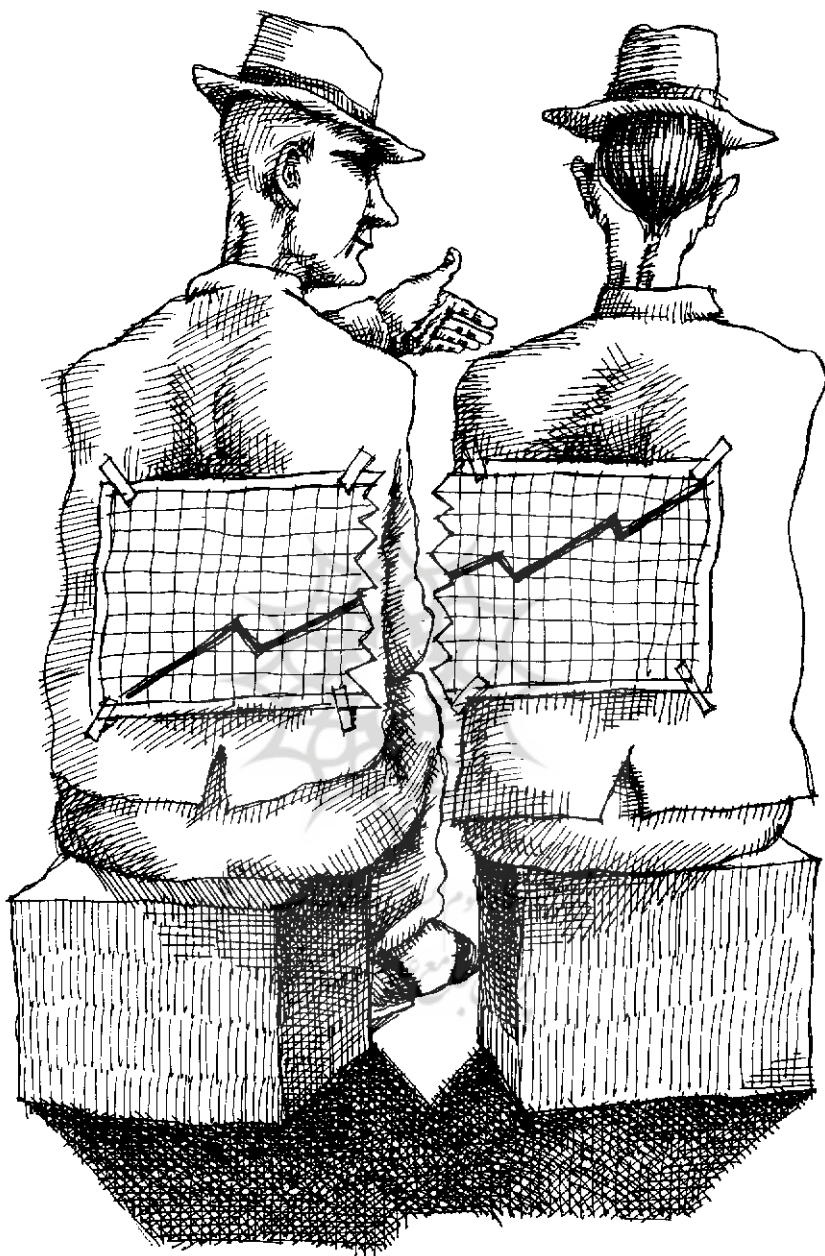
در ۲۵ آوریل ۱۹۶۷ میلادی (۱۳۴۶ شمسی) بین سه کشور، ایران، ترکیه، پاکستان جهت تسهیل روابط بازرگانی منطقه‌ای موافقتنامه‌ای تحت عنوان R.C.D. به امضا رسید. بر این اساس بانکهای مرکزی هر یک از این کشورها مبلغ ۲ میلیون دلار اعتبار به هر یک از دو کشور عضو دیگر تخصیص می‌داد که در صورت لزوم و توافق طرفین میزان آن افزوده می‌گردید. پرداختهای چندجانبه بین سه کشور از طریق حسابهای مربوط به دلار انجام می‌گرفت. شرایط موافقتنامه چندجانبه پرداخت، تابع مقررات بازرگانی، گمرکی و کنترل ارزی کشورهای عضو بود. تسهیلات اعطایی در چارچوب این موافقتنامه فقط مربوط به امور بازرگانی بود و در موارد مبادلات مرزی و نفت و مواد نفتی و لوازم جنگی، اعتبار نداشت. در ضمن به مانده حساب آ.ر. سی. دی بهره تعلق نمی‌گرفت. از سال ۱۹۸۰ میلادی قرارداد فروش نفت به ترکیه از طریق حساب مخصوصی انجام می‌گرفت، که ظاهراً ارتباطی با حسابهای آ.ر. سی. دی نداشت، اما عملاً در صورت بدهکار شدن حساب آ.ر. سی. دی از سوی ایران، کشورهای عضو می‌توانستند تقاضای خرید نفت کنند. در صورت فروش نفت مازاد بر مانده حساب آ.ر. سی. دی، از حساب مخصوص، می‌بایست بهای آن به ارز آزاد پرداخت می‌شد. بهره حساب مخصوص (فاصله زمانی حدود ۶۰ روز) بر مبنای میپورا^۱ محاسبه می‌گردید.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی سازمان پیمان آ.ر. سی. دی منحل شد و پس از چندی، اکو (ECO)^۲ جانشین آن گشت. با شروع جنگ تحمیلی و محاصره اقتصادی ایران توسط قدرتهای بزرگ، مکانیزم جدیدی به نام حساب مخصوص در کنار موافقتنامه ECO گنجانیده شد، که به موجب آن، سقف اعتبار فنی در مورد ترکیه به ۴۰۰ میلیون دلار و در مورد پاکستان به ۱۰ میلیون دلار ارتقا یافت. علت عمده تفاوت این حساب مخصوص، صادرات ایران، و عمدتاً نفت بود که، در مقابل آن کالا از کشور طرف مقابل وارد می‌کرد. مکانیزم موافقتنامه پرداخت به ترکیه و پاکستان، تا قبل از سال ۱۳۵۹، همان ترتیبات قرارداد، در چارچوب آ.ر. سی. دی بود.

اهداف سازمان در بدو تاسیس:

سازمان آ.ر. سی. دی در بدو تاسیس، اهداف خود را به شرح زیر منتشر کرد:

۱ - ایجاد مبادله آزاد یا آزادتر کالاها به وسایل عملی گوناگون از قبیل انعقاد قراردادهای بازرگانی.

طرح از نوکانیستانی

- ۲ - برقراری همکاری بیشتر بین اتاقهای بازرگانی سه کشور و احیاناً اتاقهای بازرگانی مشترك.
 - ۳ - تنظیم و اجرای برنامه‌هایی که به منظور تامین منافع مشترك طرح می‌شد.
 - ۴ - تقلیل نرخهای پستی بین سه کشور، به میزان تعرفه‌های داخلی.
 - ۵ - بهبود خطوط حمل و نقل هوایی داخلی در منطقه و احیاناً ایجاد يك خط هوایی بین‌المللی مجهز بین سه کشور که توانایی رقابت با سایر خطوط هوایی را داشته باشد.
 - ۶ - مطالعه درباره امکانات تامین همکاری نزدیک در امر کشتیرانی و از جمله تاسیس يك خط مشترك دریایی و یا تشکیل يك کنفرانس کشتیرانی منطقه‌ای.
 - ۷ - انجام مطالعات و بررسیهای لازم برای ساختمان و بهبود وضع ارتباطی راه و راه‌آهن بین سه کشور.
 - ۸ - انعقاد قرارداد به منظور توسعه جهانگردی در منطقه.
 - ۹ - لغو تشریفات مربوط به ورودید عبور بین سه کشور به منظور تسهیل مسافرت.
 - ۱۰ - کمکهای فنی به یکدیگر از طریق اعزام کارشناس و ایجاد تسهیلات مربوط به تعلیم و پرورش کادرهای فنی.
 - ۱۱ - مطالعه و بررسی کلیه امکانات موجود به خاطر توسعه همکاری در امور فرهنگی بین سه کشور به منظور ایجاد حس آگاهی در توده‌های مردم نسبت به میراث فرهنگی مشترك و اشاعه اطلاعات لازم درباره تاریخ و تمدن و فرهنگ ملل منطقه.
- چنانکه ملاحظه می‌شود سازمان درصدد تشکیل اتحادیه گمرکی و یا ایجاد بازار مشترك نبود و بیشتر هدف کاهش تعرفه‌ها و سایر موانع را دنبال می‌کرد. هدف آن بود که تجارت بین سه کشور گسترش یابد. گرچه مقامات وقت سه کشور تاکید کرده بودند که هدفهای سازمان صرفاً اقتصادی، بازرگانی، فنی، اجتماعی و فرهنگی است، لیکن وجود منافع سیاسی را نمی‌توان در سازمان انکار کرد و کلیه کشورها با مسائل و مشکلاتی مواجه بودند که نیاز به پشتیبانی و حمایت اعضای دیگر را ایجاب می‌کرد.

تشکیلات سازمان همکاریهای اقتصادی (اگو):

شورای سازمان همکاریهای اقتصادی دارای تشکیلاتی است که از زمان سازمان عمران منطقه‌ای آر. سی. دی برجا مانده و به طور اختصار عبارت است از:

- ۱ - شورای وزیران: مرکب از وزیران خارجه سه کشور، که عالیترین مرجع تعیین کننده سیاستهاست.
 - ۲ - شورای برنامه ریزی: مرکب از رؤسای سازمان برنامه و بودجه و کارشناسان مربوط کشورهای عضو.
 - ۳ - کمیته هماهنگی: وظایف این کمیته بررسی و تجدیدنظر کامل در امور فعالیتهای کمیته های فنی ثابت و ارائه همکاریهای جدید است.
 - ۴ - کمیته های ثابت فنی وابسته به شورای برنامه ریزی که عبارت است از: کمیته بازرگانی، کمیته صنایع و نفت، کمیته کشاورزی، کمیته همکاریهای فنی و علوم اداری، کمیته امور اطلاعاتی و جهانگردی، کمیته فرهنگی، کمیته حمل و نقل و ارتباطات.
 - ۵ - شورای قائم مقامان: این اجلاس با حضور معاون سیاسی یا قائم مقام وزارت امور خارجه و سفیران کشورها در تهران تشکیل می شود.
 - ۶ - دبیرخانه سازمان: طبق تصمیمات شورای وزیران در سال ۱۳۵۰، محل دبیرخانه به طور دائم در ایران تعیین شد.
 - ۷ - دبیر کل: توسط شورای وزیران تعیین می شود و هر چهار سال از يك کشور عضو انتخاب خواهد شد.
 - ۸ - کارمندان دبیرخانه: انتصاب کارمندان دبیرخانه، از سه کشور براساس سهم مساوی از طریق وزارت امور خارجه کشورهای عضو انجام می گیرد.
 - ۹ - بودجه سازمان از طرف کشورهای عضو به تساوی تامین می شود.
- زبان رسمی سازمان همکاریهای اقتصادی انگلیسی است و در صورت موافقت سازمانهایی وابسته نیز تاسیس خواهد شد.

شرح وظایف کمیته کشاورزی:

- ۱ - اعزام هیئتهای مشترک کشاورزی سه کشور برای همکاری و هماهنگی جهت انجام مطالعات مربوط در سه کشور.
- ۲ - تعیین گروه مشورتی کوتاهمدت برای بررسی موانع تجاری در زمینه کشاورزی.
- ۳ - ترتیب استفاده از مراکز گیاهشناسی کشورهای عضو.

- ۴ - اعزام کارشناسان میوه از ترکیه به ایران و کارشناسان کشت پنبه از ایران به ترکیه.
- ۵ - تنظیم برنامه هماهنگی بین مراکز تحقیقاتی کشورها.
- ۶ - پیشنهاد انجام مطالعه در زمینه آفتهای محصولات کشاورزی، بویژه آفتهای پنبه و برنج.
- ۷ - تسهیلات ایجاد بورس تحقیق در زمینه‌های مختلف کشاورزی.
- ۸ - استفاده از تجربیات و امکانات اضافی هر یک از کشورهای عضو در بخشهای گوناگون کشاورزی.

دهه ۱۹۸۰ در دنیا و بویژه در منطقه خاورمیانه تحولاتی ژرف پدید آورد که صورت بسیاری از مسائل سیاسی و منطقه‌ای را تغییر داد. از جمله مهمترین این تحولات انقلاب اسلامی ایران و آزادی افغانستان بود. بعدها فروپاشی اتحاد شوروی و ایجاد جمهوریهای تازه استقلال یافته نیز بر این تحولات افزوده شد. تحقق این شرایط سه کشور عضو آ.ر. سی. دی. را به انحلال این پیمان و تشکیل پیمان جدید اکو با شرایط و زیرساخت تازه و بدون حضور قدرتهای بزرگ جهانی واداشت. بعد از تشکیل جمهوریهای مستقل آسیای میانه، این کشورها و نیز کشور افغانستان به لحاظ وجود فصلها و نقطه‌های مشترک و منافع اقتصادی حضور در این پیمان، به صرافت طبع بدان پیوستند و بدین ترتیب بر نیروی بالقوه آن افزودند. در زیر به معرفی ویژگیهای اقتصادی و اجتماعی و کشاورزی کشورهای عضو اکو پرداخته می‌شود.

خلاصه‌ای از وضعیت اقتصادی و اجتماعی کشورهای عضو (اکو):

۱- ازبکستان:

مساحت این کشور ۴۴۷۷۷ هزار کیلومتر مربع با جمعیتی حدود ۲۱/۲ میلیون نفر است. جمعیت کشاورزی آن، ۶۱۴۸ هزار نفر می‌باشد. بخش جنوب شرقی آن دارای آبوهوای سوزنده صحرایی و جنوب غربی آن دارای آبوهوای کوهستانی است. ۸۵ درصد مردم این کشور مسلمانند و واحد پول آن روپل است. صنایع و معادن ازبکستان عبارتند از: (الف) معادن: منابع عظیم گاز طبیعی، ذخایر نفت، زغال سنگ، مس، مولیبدن، تنگستن، اورانیوم، طلا، آلومینیوم، فلوریت، نقره، آهن و فولاد.

(ب) صنایع: صنایع ازبکستان عبارتند از: استخراج نفت و گاز طبیعی، تصفیه نفت، ماشین‌سازی، تولید لوازم عمده ماشین‌آلات کشت پنبه و نساجی، صنایع شیمیایی و برق، صنایع نساجی، کنسروسازی میوه و سبزیجات.

تولیدات کشاورزی: ابریشم، پوست قره گل، برنج، انواع میوه، پنبه (در سال ۲/۵ میلیون تن پنبه

در ازبکستان تولید می‌شود و پس از ایالات متحد آمریکا و چین در مقام سومین تولید کننده پنبه در جهان قرار دارد)، کنف، کتان هندی، غلات، سبزیجات، انگور و دامداری جهت استفاده از پوست گوسفند. میزان تولید سبزیجات ازبکستان سالانه بالغ بر ۷ میلیون تن است.

۲- قرقیزستان:

این کشور ۱۹۸۵۰۰ کیلومتر مربع مساحت و حدود ۴/۵ میلیون نفر جمعیت دارد. و جمعیت کشاورز آن ۲/۰۲۵ میلیون نفر است. حدود ۲۲ درصد مردم آن از نژاد روس و بقیه از نژادهای مختلفند. درآمد سرانه مردم قرقیزستان حدود ۳۰۰۰ دلار در سال برآورد شده است. واحد پول این کشور «سام» نام دارد که برابر ۲۰۰ روبل است. معادن قرقیزستان عبارتند از: سنگ سرمه (آنینوفی)، جیوه، اورانیوم، زغال سنگ، نفت، گاز طبیعی، سرب، روی، سولفیدهای مس، فلورایت، سنگ گرانیت، مرمر، آهک، خاک آهکی، سنگ گچ و شن نرم.

صنایع قرقیزستان عبارتند از: تولید نیرو، ذوب فلزات آهنی و غیر آهنی، استخراج زغال سنگ، گاز، نفت، ماشین سازی (ماشین آلات و ابزار کشاورزی) تولید قطعات پیش ساخته ساختمان، تولید سیمان و سایر مصالح ساختمانی، صنایع غذایی (گوشت و شکر)، نساجی و سایر صنایع سبک. این بخش ۳۰ درصد از تولید ملی را دربر گرفته است.

کشاورزی قرقیزستان: تولیدات کشاورزی شامل کشت غله (گندم)، نیشکر، تنباکو، کتان، پرورش گوسفند با پشم مرغوب. بخش کشاورزی ۴۰ درصد تولید خالص ملی این کشور را تشکیل می‌دهد.^۲

۳- قزاقستان:

این کشور ۲۷۱/۷ هزار کیلومتر مربع وسعت، و ۱۷/۶ میلیون نفر جمعیت دارد و جمعیت کشاورز آن حدود ۸/۱۶۰ میلیون نفر است. معادن و منابع قزاقستان: زغال سنگ، سنگ آهن، سرب، روی، مس، کرمیت، نفت، نیکل، مولیبدن، آنتیوان، کادیوم، بوکسیت، طلا، نقره، فسفات، رودهای مهم سیحون و ایرتیش گذشته از منبع عظیم آب کشاورزی، عامل مهم تولید برق نیز محسوب می‌شوند. صنایع قزاقستان عبارت است از: استخراج و ذوب فلزات آهنی و غیر آهنی، صنایع شیمیایی، سوخت، نیرو، ماشین سازی، سیمان، نساجی، غذایی خصوصاً کنسرو گوشت و سایر صنایع سبک.

کشاورزی: منابع عمده کشاورزی قزاقستان عبارت است از: کشت غلات، میوه، سبزی، انگور، نیشکر، سیبزمینی، کتان، تولید گوشت (که بخش عمده‌ای از گوشت شوروی سابق را تأمین می‌کرد)، لبنیات، پشم مرغوب. قزاقها انواع گوسفندها را برای تهیه پشم مرغوب پرورش می‌دهند. پوست گوسفندان شهر آستراخان شهرت زیاد دارد. ماهیگیری توسعه فراوان پیدا کرده است.

۴- تاجیکستان:

وسعت این کشور ۱۴۳/۱ هزار کیلومتر مربع و جمعیت آن در سال ۱۹۹۱ میلادی ۵/۵ میلیون نفر بوده است. در همین سال ۸۲۱ هزار نفر در کشاورزی و ۲۶۰ هزار نفر در صنعت فعالیت داشته‌اند.^۴ معادن و منابع طبیعی: ذخایر آهن، تنگستن، سرب، روی، مس، قلع، جیوه، آنتیوان، طلا، اورانیوم، نمک، فلورید دو کلسیم طبیعی، زغال، نفت گاز طبیعی، سنگهای قیمتی و نیمه قیمتی و باوجود رودخانه‌های مهم در تولید انرژی برق دارای مقام دوم است.

صنایع تاجیکستان عبارتند از: تولید برق، استخراج نفت و گاز، ذوب فلزات غیر آهنی، تولید ماشین‌آلات پنبه پاک‌کنی، صنایع شیمیایی و آلومینیوم، صنایع نساجی (به طوری که در سال ۱۹۹۰، تولید پارچه نخی و چلوار آن به ترتیب ۱۲۰ میلیون متر و ۷ میلیون متر بوده است)، تولید البسه، کفش، صنایع غذایی (میوه‌های خشک و کمپوت) و قالیبافی از دیگر صنایع این کشور است.

کشاورزی: مهمترین محصول کشاورزی تاجیکستان پنبه است، به طوری که در سال ۱۹۹۰ یک میلیون تن پنبه تولید کرده است. گندم و جو (در سال ۱۹۹۰، ۴۰۰ هزار تن) و انگور و سایر میوه‌ها از محصولات مهم دیگر تاجیکستان است. دامداری این کشور دارای ۲/۵ میلیون رأس دام بوده و پرورش کرم ابریشم نیز در آنجا رایج است. صادرات این کشور بیشتر میوه‌جات تازه و خشکبار است و واردات سالانه آن حدود ۱/۵ میلیون تن غلات است. در این کشور کمبود گندم و فراورده‌های نفتی وجود دارد.

۵- ترکمنستان:

ترکمنستان دارای ۴۴۸ هزار کیلومتر مربع وسعت و ۴ میلیون جمعیت است و جمعیت کشاورز آن به ۶۷۳ هزار نفر می‌رسد. این کشور از مناطق کم‌آب جهان محسوب می‌شود.

منابع معدنی: ذخایر فراوان نفت و گاز، سولفات سدیم طبیعی، ید، موم، بتونیت، سولفوریتاس، سرب، روی، مس، جیوه، نمک طبیعی، سنگ آهن از معادن مهم این کشور است. از نظر ذخایر گاز در بین

دهه ۱۹۸۰ در دنیا و بویژه در منطقه خاور میانه تحولاتی ژرف پدید آورد که صورت بسیاری از مسائل سیاسی و منطقه‌ای را تغییر داد. از جمله مهمترین این تحولات انقلاب اسلامی ایران و آزادی افغانستان بود. بعدها فروپاشی اتحاد شوروی و ایجاد جمهوریهای تازه استقلال یافته نیز بر این تحولات افزوده شد. تحقق این شرایط سه کشور عضو آ.ر.سی. دی. را به انحلال این پیمان و تشکیل پیمان جدید اکو با شرایط و زیر ساخت تازه و بدون حضور قدرتهای بزرگ جهانی واداشت.

جمهوریهای استقلال یافته شوروی سابق دارای مقام دوم است و در سال ۲۰ میلیارد متر مکعب گاز صادر می کند. نیروی برق آن بیش از نیاز است و به جمهوریهای آسیای میانه صادر می شود. صنایع این کشور عبارتند از: پارچه بافی، پالایش نفت و گاز، صنایع غذایی و قالی بافی دستی و ماشینی. کشاورزی: ۲۷۵ هزار کیلومتر مربع (۷۸۰٪) از خاک این کشور را صحرای قره قوم (شن سیاه) تشکیل می دهد. جهت استفاده از آب رودخانه آمودریا (سیحون و جیحون) بزرگترین کانال مصنوعی جهان به طول حدود ۱۰۰۰ کیلومتر ایجاد شده به طوری که از شرق به غرب صحرا را قطع کرده و ۸۵۰ هزار هکتار از اراضی صحرا را به زیر آب برده است. تولیدات کشاورزی آن سالانه ۱/۴ میلیون تن پنبه و ۹۰۰ هزار تن گندم و کشتهای دیگر از جمله، جو، یونجه، ذرت، غلات، سیبزمینی، انگور و علوفه است.

صادرات این کشور عبارت است از نیروی برق، پنبه، الیاف، کتان، نفت و گاز و فراوردههای صنعتی سبک. و واردات آن عبارت است از مواد غذایی، ماشین آلات صنعتی و صنایع فلزی. درآمد سرانه آن برابر با ۱۳۴۵ روپل در سال (در سال ۱۹۹۲ هر ۷/۲ روپل برابر یک دلار تقویم شده است). جمهوریهای تازه استقلال یافته، ایران، ترکیه و کشورهای اروپایی طرفهای عمده تجاری ترکمنستان هستند. کانال قره قوم بزرگترین راه داخل ترکمنستان است. این کشور دارای ۲۲۰۰ کیلومتر راه آهن و ۲۲۱۰۰۰ کیلومتر راه شوسه است.

۶- پاکستان:

پاکستان با وسعتی حدود ۸۰۳ هزار کیلومتر مربع و جمعیتی بالاتر از ۱۱۹ میلیون نفر، و جمعیت کشاورزی ۶۲ میلیون نفر، در جنوب شرقی ایران قرار دارد. صنایع پاکستان به طور عمده به تکنولوژی وارداتی از کشورهای پیشرفته صنعتی وابسته است.

مشخصات صنایع پاکستان عبارت است از: مصرف بالای انرژی، نابسندگی نیروی کار ماهر و نیاز به بازار و شبکه وسیع توزیع. صنایع عمده پاکستان عبارتند از صنایع شیمیایی، کود، اتومبیل، سیمان، تصفیه نفت، صنایع آردسازی و پنبه پاک‌کنی.

بخش کشاورزی بالغ بر ۲۶/۳ درصد تولید ناخالص داخلی، ۴۵ درصد صادرات و ۵۲ درصد نیروی کار را به خود اختصاص داده است. بخش کشاورزی همچنین مواد خام لازم را برای صنایع کشاورزی فراهم می‌کند.

بالغ بر ۷۷ درصد اراضی کشت شده در پاکستان از طریق سیستم آبی، آبیاری می‌شود، و از مجموع ۱۹/۳۴ میلیون هکتار اراضی زیر کشت، ۴/۵۴ میلیون هکتار به صورت دیم و ۱۴/۸ میلیون هکتار بقیه از طریق آبی کشت می‌شود. مهمترین محصولات کشاورزی این کشور عبارتند از: برنج، گندم، جو، ذرت، نیشکر، پنبه، گوشت گوسفند و شیر.

۷- ترکیه:

در سال ۱۹۸۹ میلادی جمعیت ترکیه ۵۴/۶۶۲ میلیون نفر و جمعیت کشاورزی آن ۲۴/۶۵۲ میلیون نفر، یعنی ۴۹/۱ درصد از کل بوده است. وسعت خاک ترکیه ۷۸۱ هزار کیلومتر مربع و اراضی قابل کشاورزی آن ۲۵ میلیون هکتار است.

معادن کشور ترکیه عبارتند از: لینییت، زغال‌سنگ، سنگ سرباده، سولفات سدیم، سولفات آهن، سنگ هیدروسلیکات، منیزیم، بُرم، سولفات باریم طبیعی، پنبه نسوز، سرب، کرم، منگنز، آهن، روی، جیوه، سولفور، سنگ سرامه.

صنایع ترکیه: صنایع غذایی، نساجی، چرم‌سازی، پوشاک، کاغذسازی، مواد شیمیایی، پالایش نفت، لاستیک‌سازی، صنایع فلزی، ماشین‌سازی، صنایع الکتریکی، سلیکات و سیمان.

کشاورزی ترکیه: ترکیه، کشوری کشاورزی محسوب می‌شود، لیکن سهم این بخش تنها ۲۲/۷ درصد از تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری را تشکیل می‌دهد. محصولات عمده کشاورزی این کشور

تمام سطوح کشت و زرع، باغداری، دامپروری و جنگلداری را دربر می گیرد. مهمترین این محصولات در سال ۱۹۸۹ بدین قرار است: گندم ۱۵۷۲۹ هزارتن، جو ۴۵۰۰ هزارتن، برنج ۲۰۰ هزارتن، غلات دانه سخت ۴۶۹۶ هزارتن، ذرت دانه‌ای ۲۰۰۰ تن، محصولات ثمره‌ای ۳۹۰۰ هزارتن، سیبزمینی ۳۹۰۰ هزارتن، حبوبات ۱۷۸۸ هزارتن، پنبه (وش) ۱۴۴۳ هزارتن، گوجه‌فرنگی ۵۶۵۰ هزارتن، بذور ۷۰۲ هزارتن، پیاز ۱۳۰۰ هزارتن، چغندر قند ۱۱۰۰۰ هزارتن، پرتقال ۲۳۷ هزارتن، بادام ۴۵۶ هزارتن و سایر محصولات دائمی در حد کفاف در باغات این کشور تولید می‌شود.

سهام جمهوری اسلامی ایران در تجارت با ترکیه طی سالهای ۱۹۷۸ - ۸۳ میلادی

سال	۱۹۷۸	۱۹۷۹	۱۹۸۰	۱۹۸۱	۱۹۸۲	۱۹۸۳
درصد سهم صادرات ترکیه به ایران از کل صادرات آن کشور	۱/۹۵	۰/۵۲	۲/۹۱	۴/۹۷	۱۳/۷۷	۱۸/۹۹
درصد سهم واردات ترکیه از ایران نسبت به کل واردات آن کشور	۱۰/۶۲	۳/۴۷	۱۰/۱۵	۵/۷۶	۸/۴۵	۱۳/۲۳

۸- آذربایجان:

وسعت این کشور ۸۶۶۰۰ کیلومتر مربع و جمعیت آن ۷/۲۲ میلیون نفر است. پایتخت آن، باکو ۱/۸ میلیون نفر جمعیت دارد. ۸۳ درصد جمعیت آذربایجان از مسلمانان تشکیل شده و جمعیت کشاورز آن ۳/۲۳ میلیون نفر است. همسایگان این کشور، ایران، ترکیه و ارمنستان می‌باشند. این کشور دارای منابع طبیعی عمده‌ای از نفت، گاز و آهن است و تخمین زده می‌شود که ذخیره نفتی آن یک میلیاردتن باشد که سالانه ۱۱ تا ۱۳ میلیون تن آن استخراج می‌شود. تولیدات کشاورزی آذربایجان در سال ۱۹۹۱ میلادی به این قرار است: غلات و حبوبات ۱۳۴۸ هزارتن، پنبه ۵۴۰ هزارتن، تنباکو ۵۶ هزارتن، سیبزمینی ۱۹۱ هزارتن، سایر سبزیجات ۸۲۰ هزارتن، انگور ۱۱۵۲ هزارتن، هندوانه ۶۸ هزارتن، سایر میوه‌ها ۸۹۶ هزارتن، چای ۲۷ هزارتن.

صنایع کشور آذربایجان عبارتند از: فولاد، نفت، پمپ‌سازی، موتورهای الکترونیک، کودشیمیایی، سم‌سازی، اسیدسازی، سولفانول‌سازی، لوازم منزل.

۹- افغانستان:

جمعیت کشور افغانستان در سال ۱۹۸۹ میلادی ۱۵/۴۹۱ میلیون نفر بوده که ۸/۵۸۴ میلیون نفر (۵۵/۴ درصد) آن در بخش کشاورزی فعالیت دارند. وسعت این کشور ۶۵۲ هزار کیلومتر مربع است که ۷۹۱۰ هزار هکتار یا بیش از یک هشتم آن به کشاورزی اختصاص دارد.

این کشور دارای منابع طبیعی متعدد از جمله نفت و گاز در شمال است. کشور افغانستان سالهاست که درگیر جنگهای داخلی است و این موضوع از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی لطمات جبران‌ناپذیری به مردم مسلمان این سرزمین وارد کرده است.

محصولات کشاورزی این کشور در سال ۱۹۸۹ عبارت بوده از: غلات ۳۴۶۰ هزار تن، گندم ۱۹۲۵ هزار تن، برنج ۴۹۰ هزار تن، غلات سخت ۶۸۰۵ هزار تن، جو ۲۵۰ هزار تن، ذرت ۷۵۰ هزار تن، ارزن ۴۵ هزار تن، سیب‌زمینی ۳۰۰ هزار تن، حبوبات ۴۱ هزار تن، پنبه ۶۵ هزار تن^۱.

سالانه از سوی جمهوری اسلامی ایران و سازمانهای بین‌المللی کمکهای غذایی زیادی به این کشور می‌شود.

۱۰- جمهوری اسلامی ایران:

کشور ما به مساحت ۱۶۴۸ هزار کیلومتر مربع، یکی از اعضای اصلی پیمان آر. سی. دی. و از اعضای مهم موافقتنامه اکو است و طبق موافقتنامه‌های قبلی دفتر مرکزی سازمان همکاری اقتصادی در کشور ما قرار دارد.

اراضی کشاورزی ایران بالغ بر ۱۵ میلیون هکتار و جمعیت آن بالغ بر ۶۰ میلیون نفر برآورد می‌شود که ۱۶/۵ میلیون نفر آن در بخش کشاورزی فعالیت دارند.

کشور ایران دارای معادن عمده سنگ مس، سنگ آهن، زغال سنگ، سنگ سرب و روی، منگنز، کرومیت، سلسنتین، خاک‌نسوز و سنگ‌نسوز، کائولن، خاک سرخ، انواع دیگر سنگها، نفت و گاز است. کشور ایران یکی از اعضای مهم اُپک و یکی از صادرکنندگان اصل نفت و گاز در جهان است.

صنایع مهم ایران عبارتند از: مواد غذایی، نساجی، پوشاک و چرم، کاغذ، مقوا، چاپ و صحافی،

شیمیایی، محصولات کانی غیر فلزی، صنایع مادر فلزات اساسی، صنایع ماشین آلات، تجهیزات، ابزار و محصولات فلزی، صنایع مهم نفت و گاز^۲.

محصولات عمده کشاورزی ایران در سال ۱۳۷۰ عبارت است از گندم ۸۷۹۳ هزارتن، جو ۳۱۰۱ هزارتن، شلتوک ۲۳۵۷ هزارتن، دانه‌های روغنی ۱۴۷ هزارتن، حیویات ۵۷۷ هزارتن، نباتات علوفه‌ای ۵۸۷۹ هزارتن، سیب‌زمینی ۲۶۱۲ هزارتن، پیاز ۱۱۲۵ هزارتن، چغندر قند ۵۰۰۰ هزارتن، پنبه ۴۱۲ هزارتن، نیشکر ۱۳۷۴ هزارتن و سایر محصولات سالانه ۳۰۸ هزارتن. ضمناً ایران تولیدات عمده چشمگیری در زمینه محصولات دائمی دارد به صورتی که مقادیر درخور توجهی از آن هر ساله به کشورهای مختلف صادر می‌شود.^۲

در جدول شماره ۱ وضعیت جمعیت، جمعیت کشاورز و وسعت خاک کشورهای عضو اگو نشان داده شده است.

جدول شماره ۱:

جمعیت، جمعیت کشاورزی و وسعت کشورهای عضو «اگو» در سال ۱۹۹۱ میلادی

نام کشور	جمعیت میلیون نفر	وسعت (هزار کیلومتر مربع)	جمعیت کشاورزی (هزار نفر)
ازبکستان	۲۱/۲	۴۴۷/۷	۶۱۴۸
قرقیزستان	۴/۵	۱۹۸/۵	۲/۲۵
قزاقستان	۱۷/۰	۲۷۱/۷	۸۱۶۰
تاجیکستان	۵/۴۹	۱۴۳/۱	۸۳۱
ترکمنستان	۳/۷۵	۴۸۸	۶۷۳
پاکستان	۱۱۹/۰۰	۸۰۳	۶۳۶۶۵
ترکیه	۵۴/۶۶	۷۸۱	۲۴۶۵۲
آذربایجان	۷/۲۲	۸۶/۶	۳۲۳۰
افغانستان	۱۵/۵	۶۵۲	۸۵۸۴
جمهوری اسلامی ایران	۶۰/۰	۱۶۴۸	۱۶۵۰۰

منبع: سازان همکاری اقتصادی (اگو)

FAO. Production Year book, 1991.

صادرات محصولات کشاورزی جمهوری اسلامی ایران به کشورهای عضو اکو در سال ۱۳۷۱:

جدول شماره (۲) نشان می‌دهد که در سال ۱۳۷۱، شش کشور عضو اکو، واردکننده محصولات کشاورزی از جمهوری اسلامی ایران بوده‌اند (آذربایجان، ازبکستان، پاکستان، ترکمنستان، ترکیه، قزاقستان) و سه کشور افغانستان، تاجیکستان و قرقیزستان در این سال مبادله محصولات کشاورزی با ایران نداشته‌اند. در این رابطه ملاحظه می‌شود که کشورهای ترکیه و پاکستان بیشترین حجم مبادلات محصولات کشاورزی را با ایران داشته‌اند. (۶۱/۴۲ درصد و ۲۶/۴۲ درصد)، اما کشور آذربایجان هرچند مقدار ۶/۳ درصد از واردات محصولات کشاورزی ایران را در سال مذکور داشته، لیکن، بیشترین ارزش را (۷۵/۴۵ درصد) پرداخته است و این به واسطه چگونگی بافت کالاهای وارداتی بوده است. در بین ۶ کشور مذکور کشور ازبکستان کمترین مقدار (۰/۰۶) و ارزش (۰/۰۱) محصولات کشاورزی را از ایران وارد کرده است. تجارت کالاهای کشاورزی باتوجه به عیب ذاتی و فسادپذیری، ایجاب می‌کند که سریعاً انجام پذیرد و همجواری و نزدیک بودن کشورهای عضو اکو، امکان حمل‌ونقل را آسانتر و هزینه‌ها را کمتر می‌نماید، و حسن روابط چندجانبه در سازمان همکاری اقتصادی، امکان همکاری و مساعدت بیشتر را در کلیه زمینه‌ها فراهم می‌سازد. تنوع تعداد اقلام مورد معامله بین ایران و کشورهای پاکستان و ترکیه به علت شناخت و ارتباط قبلی این کشورها از یکدیگر است، زیرا این کشورها از سال ۱۳۴۶ با یکدیگر در چارچوب پیمان منطقه‌ای آ. آر. سی. دی. ارتباط داشته و اطلاعات زیادی از یکدیگر دارند، به همین دلیل کشورهای عضو اکو باتوجه به نزدیکیهای فرهنگی و بومی باید یکدیگر را بهتر بشناسند و از امکانات و امتیازات هم آگاهی پیدا کنند و با برنامه‌ریزی دقیقتر در تولید کلیه محصولات کشاورزی، صنعتی و معدنی و تجارت همکاری نزدیکتری به صورت بازار مشترک برقرار سازند.

جدول شماره ۲

صادرات محصولات کشاورزی جمهوری اسلامی ایران به کشورهای عضو اگو در سال ۱۳۷۱

واحد: تن - میلیون ریال

نام کشور	آذربایجان	ازبکستان	پاکستان	ترکمنستان	ترکیه	قزاقستان
سیب زمینی	مقدار	۲۶۸/۵		۸۹۰/۴	۱۵/۷	
	ارزش	۲۴/۲۰		۴/۵۹	۰/۰۸	
پیاز، سیر، سبزی	مقدار	۲۱۳/۵	۱۱۰۰۶		۵۰/۲	
	ارزش	۱/۵۵	۳۷/۷۱		۰/۷۴	
نخود	مقدار	۱۳/۰۰	۶۴۴۹/۳	۰/۳	۶۳/۶	
	ارزش	۰/۳۸	۱۷۹/۱۹	۰/۰۸	۱/۸۹	
خرما	مقدار	۲۸۹/۸	۵۷۴۲/۰	۹۵۱/۷	۳۳۳۷/۳	
	ارزش	۵/۹۱	۱۵۶/۳	۳۹/۷۵	۱۹۸/۲۴	
مرکبات ^۴	مقدار	۳۴۰۱/۵	۷۹/۳	۴۲۳۱/۰	۱۵۵۹/۷	۱۱۴/۱
	ارزش	۴۶/۷۷	۱/۱۰	۴۵/۵۷	۱۳/۶۸	۱/۴۹
کشمش	مقدار	۴۴۱/۳	-	۲۸۲۸/۵	۷۶/۰	۸۸۵/۷
	ارزش	۲۰/۹۲	-	۲۲۰/۲۸	۳/۲۲	۴۴/۰۲
سیب	مقدار	۱۸۰۳/۱	۸۶۷/۶	۱۶۲۹/۴	۳۵۴۷۶/۹	-
	ارزش	۱۲/۲۸	۵/۷۳	۱۲/۱۶	۲۵۵/۰۹	-
خریزه	مقدار	۱۷/۹	-	۶۱/۲	۲۷۷۹۰/۴	-
	ارزش	۰/۱۳	-	۰/۱۱	۲۰۴/۶۱	-
زرد آلو - هلو	مقدار	۵۱/۰	۲۳/۶	-	۴۸۴/۸	-
	ارزش	۳/۹۹	۳/۶۱	-	۳۲/۷۱	-
بادام پوست کنده	مقدار	-	-	۶۳۹/۴	۱/۵	۳۵۹/۲
	ارزش	-	-	۹۳/۱۱	۰/۳۵	۵۷/۱۵
پسته	مقدار	-	-	۱۱۲۱/۸	-	۸۶۴/۷
	ارزش	-	-	۲۵۵/۴	-	۲۰۴/۷۳
سایر محصولات	مقدار	۲۱۶۵/۰	۸۹۳۴/۹	۱۷۱/۲	۴۶۷۵/۹	-
	ارزش	۷۳/۶۲	۵۷۳/۷۶	۱/۹۷	۲۰۲/۳۱	-

ادامه جدول شماره ۲

نام کشور	آذربایجان	ازبکستان	پاکستان	ترکمنستان	ترکیه	قزاقستان
کل صادرات	۸۹۶۴/۶	۷۹/۳	۳۷۶۱۳/۶	۸۱۳۷/۳	۸۷۴۰۳/۹	۱۱۴/۱
مقدار جمع مقدار= ۱۴۲۳۱۴/۳	۶/۳	۰/۰۶	۲۶/۴۲	۵/۷۲	۶۱/۴۲	۰/۰۸
شاخص جمع شاخص= ۱۰۰	۹۱۶۴/۳۵	۱/۱	۱۵۲۵/۱۲	۱۱۰/۴۷	۱۳۴۳/۹۷	۱/۴۹
ارزش جمع ارزش= ۱۲۱۴۶/۷	۷۵/۴۵	۰/۰۱	۱۲/۵۶	۰/۹۱	۱۱/۰۶	۰/۰۱
شاخص جمع شاخص= ۱۰۰						

ماخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران.

(۱) مرکبات: نارنگی، لیموشیرین، پرتقال.

(۲) سایر محصولات:

آذربایجان: برنج، حنا.

ترکمنستان: بادام با پوست، بذر سایر نباتات، کلماتیس گریپ فروت، سایر مرکبات، انجیر خشک.

پاکستان: درختچه و بوته‌ها، گوجه‌فرنگی تازه، لوبیا باقلا، سبزیجات خشک، بادام با پوست، خشکبار غیر مذکور، آلبالو و گیلاس، انار، گوجه و انواع آلوئی خشک، چای، فلفل قرمز، بذر چغندر، بذر سایر نباتات.

ترکیه: زیره سبز، درختچه و بوته، گوجه‌فرنگی تازه، لوبیا باقلا، سبزی خشک، بادام با پوست، خشکبار غیر مذکور، آلبالو و گیلاس، انار، گوجه و انواع آلوئی خشک، میوه‌های خشک، فلفل قرمز و انواع آن، بذر سایر نباتات، سایر مرکبات، هویج، شلغم تازه، سایر ریشه‌های غده‌ای، لیمو عمانی، انگور، گردو، گلابی، پنبه محلول، پنبه کهنه، پنبه (وش)، پوست مرکبات.

منابع و مأخذ:

- ۱- موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، آشنائی با تعاریف و اصطلاحات بازرگانی و اقتصادی.
 - ۲- اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، نشریه شماره ۹ سال ۱۳۷۲.
 - ۳- موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، بررسی مسائل کشور پاکستان، شماره ۵ تیرماه ۱۳۶۴.
 - ۴- موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، بررسی مسائل کشور ترکیه.
 - ۵- اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، نشریه شماره ۱۷، سال ۱۳۷۲.
 - ۶- تهران، سازمان همکاری اقتصادی (ا.ک.و).
 - ۷- مرکز آمار ایران، ایران در آئینه آمار.
 - ۸- وزارت کشاورزی، اداره کل آمار و اطلاعات کشاورزی، بانک اطلاعاتی، شماره ۲۷، مهرماه ۱۳۷۲.
 - ۹- گمرک جمهوری اسلامی ایران.
 - 10- F.A.O. Production year book. Rome No 43, 1989.
 - 11- International Monetary Fund Washington, D.C.
-
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی
- ۱- نرخ بهره بانکی لندن
 - 2- Economic cooperation organization
 - ۳- نشریه اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران آذرماه ۱۳۷۲ شماره ۱۷.
 - ۴- سازمان همکاری اقتصادی (ا.ک.و)، تهران
 - 5- Production Year book> F.A.O. 1989.No 43
 - 6- F.A.O. Production Year Book Vol.43.1989.
 - ۷- مرکز آمار ایران، ایران در آئینه آمار
 - ۸- وزارت کشاورزی، اداره کل آمار و اطلاعات کشاورزی، بانک اطلاعاتی، شماره ۲۷، مهرماه ۱۳۷۲.